
УДК 821.161.2:82-31:372.8

Вивчаємо роман Ю. Іздрика „Воццек”

11 клас

Анна Шевченко,
магістрантка

Сумського державного педагогічного університету

У статті подано методичні рекомендації до вивчення роману Ю. Іздрика «Воццек» в 11 класі загальноосвітньої школи, пропонуються орієнтовні завдання та запитання. Особливу увагу акцентовано на методах та прийомах вивчення абсурдистського тексту. Наводяться способи застосування на занятті мультимедійних технологій.

Ключові слова: абсурд, станіславський феномен, постмодерний текст, варіативність буття.

У структурі курсу української літератури в 11 класі освітніх навчальних закладів. (філологічний напрям Програмою для профільного навчання учнів загально- (профіль – українська філологія)) [8] передбачено

вивчення роману Ю. Іздрика «Воццек». Ю. Іздрик у романі «Воццек» використав широкий спектр прийомів моделювання постмодерного тексту, тому заняття з вивчення цього твору забезпечить розуміння старшокласниками специфіки втілення постмодерної естетики в літературі.

Темі заняття рекомендуємо сформулювати так: **«Абсурдизм як вияв авторської свідомості в романі Ю. Іздрика «Воццек».** Для всебічного висвітлення теми необхідно чітко сформулювати його **мету**: ознайомити учнів із творчою постаттю Ю. Іздрика, дослідити абсурдистські засади його прозопису на прикладі роману «Воццек», виокремити особливості художнього втілення феномену абсурду; формувати в учнів навички самостійної науково-практичної та дослідницько-пошукової діяльності, розвивати інтелектуальне мислення, творчі здібності, а також прагнення до саморозвитку та самоосвіти; виховувати естетичні смаки.

Сучасний навчально-виховний процес передбачає використання на уроках технічних засобів. Тому для реалізації поставленої мети радимо вчителю використовувати аудіо- та відеотехнології, що покращить рівень пізнавальної активності учнів, сприятиме підвищенню концентрації уваги.

Сучасні українські письменники продукують твори, в яких яскраво виражені ознаки художнього синтезу філософських ідей та результатів психо-фізіологічних досліджень. У процесі вивчення прозової спадщини українських постмодерністів виникає проблема окреслення специфіки постмодерних творів. Учителю необхідно правильно сформулювати тематичні блоки, які слушно застосувати у процесі ознайомлення одинадцятикласників із романом Ю. Іздрика «Воццек», представити учням творчу постать письменника, визначити своєрідність його доробку. З цією метою доречно використовувати підготовлене учителем чи учнем повідомлення про письменника Ю. Іздрика, основні тези якого учням рекомендується зафіксувати у зошиті (як конспект, таблицю чи схему).

Повідомлення про письменника

Юрій Романович Іздрик (16 серпня 1962, Калуш) – український прозаїк, поет, культуролог, автор концептуального журнального проекту «Четвер» (на екрані демонструється портрет письменника). Живе і працює у Калуші. Автор повісті «Острів Крк» (1994), поетичної збірки «Станіслав і 11 його визволителів» (1996), романів «Воццек» (1996, 1997), «Подвійний Леон» (2000) і «АМ™» (2004), збірки есеїв «Флешка» (2007), «Такє» (2009), низки повістей, оповідань, статей із культурології та літературознавства. Ю. Іздрик – один із творців станіславського феномену (на екрані подано пояснення терміну «Станіславський феномен» – феномен наявності у місті Івано-Франківську групи письменників та художників, у творчості яких найбільш рафіновано були представлені цінності знакового списку українського постмодерного дискурсу (А. Біла)).

Літератор, художник, музикант. В 1984 закінчив Львівську політехніку. Працював інженером. У 1989 заснував «часопис текстів і візії» «Четвер», який з 1992-го редагує разом із Юрієм Андруховичем.

Наприкінці 80-х рр. Ю. Іздрик брав участь у багатьох виставках та акціях, працював над оформленням книжок та журналів, записував музику.

1997 року з'явився окремою книгою роман «Воццек» – квінтесенція дотихчасових художніх пошуків Ю. Іздрика, що має виразні ознаки вичерпаності

певних прийомів та знахідок.

Про себе Іздрик найчастіше говорить так: «Я людина твердих, майже незламних принципів, котрі постійно порушуюю», що підтверджується й цитатою з «Воццека»: «...проблема винищення мудаків не є вже такою складною. Власне кажучи, вона є есхатологічною проблемою, адже мудаки – практично всі».

Назви творів та збірок Ю. Іздрика рекомендуємо записати на дошці чи подати на мультимедійному екрані, що сприятиме розвитку зорової пам'яті старшокласників та кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Обов'язковим елементом вивчення літературного твору є ознайомлення з історією його написання. На цьому етапі вчителю доречно використати мультимедійну презентацію з обов'язковим коментарем.

Коментар до мультимедійної презентації

Новий «Воццек» – четвертий за послідовністю. Першим був історично задокументований Йоганн Християн Войцек, який 1821 р. в Ляйпцигу з ревності убив свою коханку. Другим «Войцеком» став драматичний фрагмент німецького письменника, лікаря та публіциста-радикала Георга Бюхнера (1813–1836). Твір був написаний у 1830-х роках на основі знайомства автора з юридично-медичною літературою стосовно справи Войцека, яка в свій час набула широкої популярності. Текст Бюхнера пропав і був віднайдений аж 1878 р. Його опубліковано 1879 р., а 1913 р. фрагмент уперше було поставлено на сцені – в Мюнхені. Наступного ж року працю над третім втіленням сюжету, вже як опери, розпочав австрійський композитор Альбан Берг (1885–1935). Берг був учнем і послідовником Арнольда Шьонберга, творця атональної революції в музиці. Сьогодні опера Берга «Воццек» розглядається як приклад дещо романтизованого, пом'якшеного з огляду на сприймача, застосування дванадцятитонової системи. У 1925 р., однак, коли в Берліні відбулася прем'єра опери, незвичність її звучання викликала гострі контрверсії. В Празі наступного року оперу було знято з репертуару на вимогу поліції після того, як слухачі почали висловлювати своє обурення демонстраціями та заворушеннями.

«Воццек» Ю. Іздрика зберігає кілька бюхнерівсько-бергівських сюжетних мотивів, на чому наголошує В. Єшкілев: «Воццек, чоловік гнаний і страдальний, втрачає кохану. До його емоцій з цього приводу належать і ревності. Він поповнює злочин (правда, не такий сенсаційний, як його попередники: він нікого не вбиває, але дружину й дитину замикає в підвалі). Усі Воццеки схильні чимало уваги віддавати своєму небуденному баченню дійсності, і всі вони полюбляють міркувати над філософськими проблемами, для чого володіють непоганим репертуаром понять та методів» [2, 15].

Під час демонстрації мультимедійної презентації доцільно запропонувати учням прослухати аудіозапис уривка з опери А. Берга «Воццек» з проєкцією на роман Ю. Іздрика, що виступатиме ілюстрацією до зміни емоційних станів головного героя.

Робота з текстом роману Ю. Іздрика «Воццек» передбачає визначення специфіки зображення головного героя, окреслення проблематики твору, ґрунтування засадничих положень художнього синтезу та осмислення філософсько-психологічних ідей, на основі яких сконструйовано постмодерний текст. На цьому етапі учитель може запропонувати учням запитання, що передбачають роботу з текстом роману і критичне осмислення його філософського підґрунтя.

Орієнтовна система запитань

1. Визначте проблематику роману Ю. Іздрика «Воцтек». З'ясуйте, які прийоми використовує автор із метою розкриття кожної проблеми. (*Проблеми людини в абсурдному суспільстві, життя та смерті, митця і суспільства, вибору, родової пам'яті. Прийоми ампліфікації непоєднаних елементів, варіація подій, сну, ретардації та ретроспекції.*)

2. У якій кольоровій гамі зображує автор життя героя? (*Чорний, сірий, білий*)

3. Яким бачить світ Воцтек? Чому він так тонко відчуває всі нюанси реальності? (*Воцтек бачить світ подрібненим на мікродеталі й розпорошеним у просторі. Це свідчить про душевну кризу персонажа, який існує у ворожому середовищі [3, 29].*)

4. Про що свідчать хворобливі сновидіння персонажа? Яку функцію вони виконують у творі? (*Хворобливі сновидіння свідчать про тривожність головного героя. Вони виконують функцію мотиватора його поведінки [3, 34].*)

5. Як у тексті роману потрактовано ім'я головного героя? Зачитайте [3, 45].

6. Як у романі Ю. Іздрика «Воцтек» представлено варіативність буття? Відповідь підтвердіть цитатами з роману [3, 44].

7. Пригадайте основні положення філософії екзистенціалізму. Простежте екзистенційні мотиви у творі. (*Екзистенція передує сутності. У художніх творах екзистенціалісти прагнуть збагнути справжні причини трагічної невлаштованості людського життя [3, 46].*)

8. Визначте функціональну роль молитов наприкінці кожного розділу роману. (*Молитви виконують функцію заперечення безвихідності абсурдного життя. Персонаж роману «Воцтек» звертається до Бога лише у кризових ситуаціях, коли вже не залишається жодної можливості вибору. Перебуваючи у стані сильного емоційного напруження, головний герой абстрагується від зовнішніх атрибутів буття і несвідомо починає молитися [3, 88; 3, 152].*)

9. З'ясуйте семантичне навантаження назв розділів. Які метаморфози відбуваються з Воццеком у кожному розділі? (*У назві першого розділу «Ніч» закономірно негативні емоції та переживання персонажа, який перебуває у «межовій ситуації». У другому розділі «День» Воцтек починає адаптуватися до кризових умов буття; назва «День» символізує духовне відродження персонажа [3, 38; 3, 41; 3, 92].*)

10. Намалюйте психологічний портрет Воцтека. (*Тривожний, постійно перебуває у стані нервового збудження, у нього часто змінюється настрій, відчуває себе «чужим» у світі, метушливий, із розсіяною увагою.*)

На етапі роботи з текстом учителю необхідно наголосити, що прикметною особливістю ідеостилу Ю. Іздрика є майстерне володіння мовою з метою фіксації найдрібніших деталей реальності. Тому доцільно звернути увагу учнів на епізод, у якому описано нейрофізіологічну природу головного болю, і проаналізувати художні засоби, які використав автор для ретельного опису різних якостей болю: «*Це був дуже локальний біль – він ледве чи займав кубічний сантиметр мозку, – але ця локальність вносила новий відтінок нестерпності: здавалосьь-бо, можна вхопити зболіле місце пучками і витягти з голови, як виймають з пучки скелку. Це було оманом. Біль ховався близько, десь під самою кісткою, але череп був для нього надійним захистом» [3, 5].*

Однією з прикметних особливостей стилю Ю. Іздрика-прозаїка є захоплення поетикою абсурду.

Тому вчителю радимо ознайомити учнів із особливостями абсурдистської естетики та прийомами моделювання абсурдистського твору з метою виокремлення їх у романі «Воцтек».

Робота зі словником

Абсурд (...) – прихована логічна суперечність, нонсенс, вислови, позбавлені глузду, що виникають унаслідок мимовільного, іноді свідомого, відходу від істини. Явища опиняються за межами усталеного уявлення про них, нездатні існувати самі по собі, лише актуалізуються або дистанціюються в певному тексті, витворюючи певну межу ментальних функцій, яка окреслює семантичне поле незвичних, алогічних орієнтирів. В абсурдних текстах щось водночас стверджується та заперечується [5, 13].

На допомогу вчителю пропонуємо таблицю «Відмінності експресіонізму й абсурдизму», що суттєво полегшить підготовку до заняття.

Таблиця 1

Відмінності експресіонізму й абсурдизму

Експресіонізм	Особливості	Абсурдизм
Сюжетність прози	Сюжет	Відсутність розвитку сюжету, немає чіткого пояснення дій
Оновлення формально-стилістичних засобів, художньої образності та виразності, часом непоєднаних між собою, як глибокий ліризм і всеохоплюючий пафос	Формально-стилістичні засоби	Поєднання різних стилів оповіді з метою гротескної демонстрації абсурдності буття
Впровадження нових версифікаційних синтаксичних форм	Синтаксис	Версифікація і порушення синтаксичних норм
Зацікавленість глибокими психічними процесами	Предмет дослідження	Заглибленість у сферу підсвідомого
Зацікавленість громадянською темою	Тематика	Розгалужений темарій: суспільно-політичне, суспільно-побутове життя тощо
«Нанизування» різноманітних образів	Образи	Виникнення унікальних образів і категорій
Свідома деформація картин дійсності, оперта на принцип суб'єктивної інтерпретації	Співвідношення факторів свідомого і підсвідомого	Алогізми і парадокси виникають внаслідок діяльності адепта із «кризовою» свідомістю та божевільних

Для кращого засвоєння поняття абсурду та основних прийомів абсурдування у художньому тексті учні разом із учителем заповнюють таблицю «*Прийоми побудови абсурдистського тексту (на основі роману Ю. Іздрика «Воцтек»)*», що допоможе визначити рівень володіння учнями текстом.

Прийоми побудови абсурдистського тексту (на основі роману Ю. Іздрика «Воццек»)

Основні прийоми побудови абсурдистського тексту	Приклади з роману Ю. Іздрика «Воццек»
Використання алогізмів, парадоксів	«Прошу тебе, проси страху. Не проси радості і не проси щастя, бо радість і щастя скороминущі, і єдино страх швидкоплинності пом'якшить для тебе несподіванку біди та розпачу, котрі придуть неодмінно. Не проси біди та розпачу, а проси страху, щоб не спокуситися власними стражданнями і не зазнати нищої розкоші. Не проси багатства і насолод, а проси страху, бо багатство сковає свободу, а насолоди приносять спустошення, і тільки страх дає надію» [3, 61].
Дії персонажів випадкові	«Приходить Пуцик. Ховає під ріденькими вусами коротку – як у княжної – губу. Здебільшого мовчить. Чого приходить – невідомо. Я потай длубаюся в носі. Він, здається, теж. Прощаємося мирно. «А посмішка в нього – щирозолота» [3, 53].
Повторюваність і варіативність ситуацій	«Або ж – кількість варіантів безконечна – ти міг відчути майже потойбічний і мало не райський спокій, утікаючи від маньяка-убивці і потім помираючи під його ножом (немилосердним, уточню, ножом, що раз за разом простромлював і роздирав твою плоть, краяв її на дрібні шматки і знову й знову колов і різав навіть тоді, коли в цьому вже не було жодної потреби» [3, 44].
Мовні і мовленнєві аномалії	«Ніхто не уникне піску у шкарпетках – то ноги стираються в порох і пил. (Полинових могил)» [3, 71].
Гротескна демонстрація безглуздості	«А, отже, братику, струнко, шикуйсь. Форма одягу номер три. Сьогодні ти знову служитимеш дзвоником на чийсь забаві. Ти просто професійне калатало – ось ти хто. Більше старанності, братику. Більше ясної напруги металу. Більше дурного несамовитого писку» [3, 149].
Виникнення унікальних образів і категорій	«Адже зранку ти нізачо не можеш згадати, якої форми була тінь із білого золота, що її відкидав ти під смертним страхом висоти на далеку долішню землю, – а тінь мала форму, без сумніву мала форму, божественну і довершену, і форма ця багато чого могла б тобі сказати про твою власну сутність, бо тільки через тінь дано нам осягнути самих себе» [3, 42].
Ритмічне виділення слова	«А родовід почнемо від Аденауера – єдиного достойника, що залишився після безславної Гайдеггерової втечі. Аденауер, батько наш безмірний, всезагальний і многоязиковий, він виник з темряви невідомості та в мороці і зник, залишивши нам нащадків та ще мелодію свого наймення: «А... Де... Нау...» [3, 56].
Звукові повтори і варіації	«В о, к, подвійне ц, е. Вок, любитель на дівок. Цик, цикада, пак. Цикади на цикладах. Так-так. Ще люди – Бог із ними. Ще речі – так-сяк» [3, 45].
Несподівані образні словосполучення	«О, Найдже, нічний метелику моїх страждань! Ти виникав, як ангели покути виникають в снах, ти дарував і прощення й прощання, і поки каюся я грішний, в твоїх блакитних відбиваючись очах, ти відбирав у мене все» [3, 57].

На етапі узагальнення і систематизації знань доречним буде застосування методу «сенкан», що допоможе вчителю визначити сприйняття / несприйняття учнями нового матеріалу.

Сенкан – вислів, що складається з п'яти рядків:

1. Слово – тема (іменник).
  2. Два прикметники (означення теми).
  3. Три слова – дієслова, що визначають дію, пов'язану з темою.
  4. Фраза з чотирьох слів (розуміння теми або ставлення до неї).
  5. Слово-висновок (синонім до теми).
- Наприклад:
Воццек.
Нервовий, метушливий.
Марить, страждає, кається.
Відчуженість людини у світі.
Самотність.

З метою розвитку дослідницьких навичок та умінь роботи у малій групі на попередньому занятті учням доречно б було запропонувати теми групових проектів, результати яких учні захищатимуть на підсумковому етапі вивчення роману Ю. Іздрика «Воццек». Проекти можуть бути представлені у вигляді мультимедійної презентації, колективної доповіді тощо (тривалість захисту проекту – 3 хвилини).

Тема групових проектів (на вибір)

Прозова творчість Ю. Іздрика в критиці.

Алюзії у романі Ю. Іздрика «Воццек».

Дібрати художні ілюстрації до роману Ю. Іздрика «Воццек».

Дібрати музику до теми «Воццек: корозія душі».

На підсумковому етапі вивчення твору радимо використати метод «Мікрофон», що допоможе визначити рівень засвоєння учнями теми. Використання цього методу сприятиме розвитку критичного мислення й формування комунікативної компетентності учнів. Серед **орієнтовних запитань** (з апелюванням до тексту твору) можуть бути такі:

«Чиї тексти проступають крізь рядки».

«Там все не є. Там навіть смерть не є» тощо.

Підвищення рівня пізнавальної діяльності школярів – одне з пріоритетних завдань сучасного уроку літератури. Тому під час вивчення складного для розуміння тексту (зокрема роману Ю. Іздрика «Воццек») вчителю рекомендується використовувати зазначені методи та прийоми, що сприятимуть активізації читацьких інтересів учнів та допоможуть розвивати навички самостійної дослідницько-пошукової діяльності.

Рекомендована література для вчителя

1. Бондар-Терещенко І. Правила поведінки уві сні: Про один «роман для літературних гурманів» (Іздрик. Воццек) / І. Бондар-Терещенко // Кур'єр Кривбасу. – 1998. – №. 106 (жовтень).
2. Єшкілев В. Воццекургія Бет / В. Єшкілев. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997.
3. Іздрик Ю. Воццек / Ю. Іздрик. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998.
4. Костюк В. Фрагмент і пастиш / В. Костюк // Критика. – 1998. – № 2.
5. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / Авт.-укладач Ю. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007.
6. Михед О. Повернення болю, або Приватний пересліду-

вач із синдромом Любанського // Дзеркало тижня. – 2005. – № 43(571). – 5—11 листопада.

7. Українська література. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Рівень стандарту, академічний рівень / уклад. М. Г. Жулинський, Г. Ф. Семенюк, Р. В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

8. Українська література. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль – українська філологія). Профільний рівень / уклад. М. Г. Жулинський, Г. Ф. Семенюк, Р. В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

Шевченко А. Изучение романа Ю. Издрика «Воццек» в 11 классе

В статье поданы методические рекомендации к изучению романа Ю. Издрика «Воццек» в 11 классе общеобразовательной школы, предлагаются ориентировочные задания и вопросы. Особенное внимание акцентировано на методах и приемах изучения абсурдистского текста. Предлагаются способы применения на занятии мультимедийных технологий.

Ключевые слова: абсурд, станиславский феномен, постмодерный текст, вариативность бытия.

Shevchenko A. A study the novel of Y. Izdrika «Voccek» is in a 11 class

In the article methodical recommendations are given to the study the novel of Y. Izdrika «Voccek» in a 11 class at general school, reference tasks and questions are offered. The special attention is accented on methods and receptions of study of absurd text. The methods of application are pointed on employment of multimedia technologies.

Keywords: absurd, stanislavskiy phenomenon, postmodern text, variativ life.
